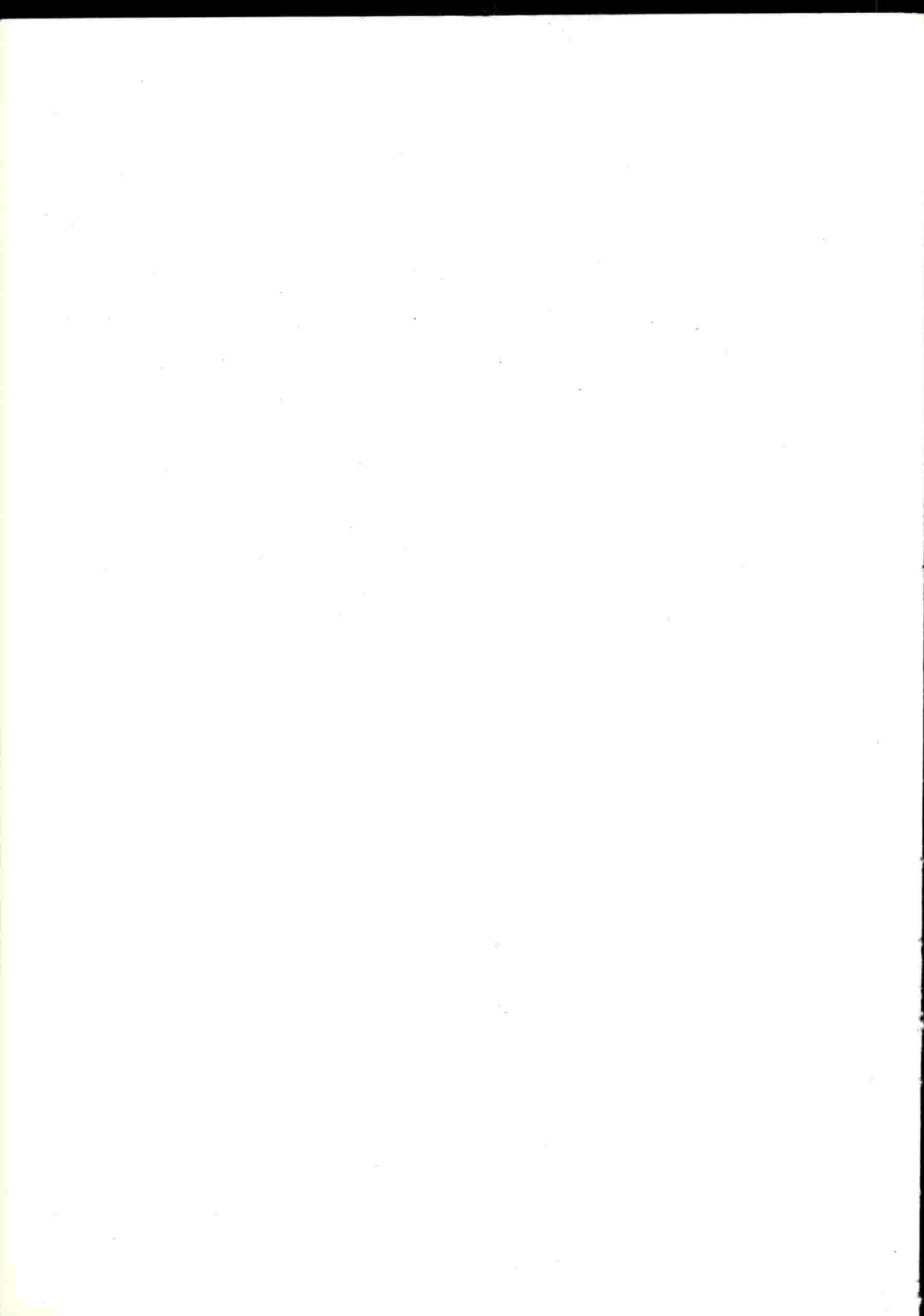

TUSSEN VECHT EN EEM

Centrale Organisatie van Vrienden van de Historie
van het Gooi en Omstreken

Hieronder volgt de tekst van de rede, die prof. dr. W.Jappe Alberts op 22 mei 1970 heeft uitgesproken op de oprichtingsavond van onze stichting. Gezien het belang van het onderwerp voor een ieder, die zich met de locale en regionale geschiedenis bezighoudt meenden wij de tekst hier onverkort te moeten weergeven.

De redactie.

BEOEFENING VAN LOCALE EN REGIONALE GESCHIEDENIS.

Met betrekking tot de beoefening van de locale en regionale geschiedenis speelt de amateur-historicus een belangrijke rol. Neemt men de werkzaamheden, die door amateur-historici in samenwerking met vakhistorici, ondernomen en verricht worden, dan kan men vaststellen, dat de scheiding tussen deze beide groepen niet al te scherp getrokken moet worden, en dat in verband daarmee de begrippen "amateur-historicus" en "vak-historicus" ietwat voorzichtig gehanteerd dienen te worden. In de laatste desennia is er op het terrein van de beoefening van de locale en regionale geschiedenis bijzonder veel veranderd, ten goede, mag men wel zeggen. Want de belangstelling voor dit gebied van de historie is sterk toegenomen en is nog steeds groeiend. Niet alleen bij hen, die zich voorlopig nog beperken tot het lezen van hetgeen de auteurs over locale en regionale historie, in de ruimste zin des woords, aanbieden, maar ook bij hen, die deze tak van geschiedenisbeoefening zelf actief bedrijven door aan onderzoek en publicaties deel te nemen. En deze belangstelling beperkt zich niet tot de ouderen onder ons, die zich graag eens bezig houden met de vraag hoe het vroeger was, ten dele omdat hun jeugdherinneringen liggen in een tijd waarin veel anders was en omdat zij wel eens willen weten hoe alles wat tot hun omgeving behoort, ontstaan is. Deze belangstelling bestaat niet alleen bij de ouderen. Ook bij jonge mensen blijkt zij gelukkig in toenemende mate aanwezig te zijn. De Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis, welke activiteiten, onder meer zich uitende in de reeds in het buitenland bekende Fibula-reeks, reeds zo velen tot belangstelling voor de historie hebben gebracht, is er

een levend en duidelijk bewijs van, dat ook de jeugd zich voor de onderscheiden soorten van geschiedenis interesseert.

Deze historische belangstelling kan betrekking hebben op zaken en mensen, die nabij zijn, te midden waarvan men om zo te zeggen dagelijks leeft en werkt, op eigen omgeving, stad, streek of dorp, maar ook op mensen en zaken, die verder van ons af staan, op gebeurtenissen en ontwikkelingen, die een veel grotere omvang en een wijdere strekking hebben en verband houden met de politieke-, kerk-, kunst-, rechts-, cultuur- en sociaal-economische geschiedenis van geheel Nederland, van andere Europese landen of van andere werelddelen. Daarmee is tevens het hoofdzakelijk arbeidsterrein van de vakhistoricus aangegeven. Indien men van deze vaststelling uitgaat, dan zou men oppervlakkig gezien, kunnen komen tot een min of meer huiselijke definitie van locale en regionale geschiedenis, namelijk: regionale en locale geschiedenis is dat deel van de geschiedenis, waarmee de vakhistoricus zich niet of nauwelijks bemoeit. Bekijkt men deze definitie nader, dan ziet men, dat zij weliswaar onjuist is, maar toch bruikbaar voor een nadere beschouwing. Zij is onjuist omdat de daarin vervatte grensafbakening niet in overeenstemming is met de werkelijke situatie. Vakhistorici houden zich tegenwoordig, zij het in Nederland nog ietwat aarzelend en soms zelfs met het risico van vermindering van wetenschappelijk aanzien bij een deel van hun vakgenoten, ook bezig met locale en regionale geschiedenis en zij, die in hoofdzaak locale en regionale geschiedenis beoefenen en als zodanig dikwijls tot de amateur-historici gerekend worden, moeten zich op hun beurt ook wel eens bezig houden met onderwerpen uit het vakgebied van de vakhistorici.

Het gaat bij de beoefening van locale en regionale historici weliswaar om de zaken, die betrekking hebben op de geschiedenis van de eigen streek, maar men zal goed doen deze geschiedenis ook te beschouwen in een wijder verband, want overeenkomstige ontwikkelin-

gen en situaties kende men ook elders, in de eerste plaats in de naburige streken, nog afgezien van de omstandigheid, dat enige kennis van algemene tendenties en verschijnselen van belang is voor het verkrijgen van juiste inzichten in de verschillende facetten van de locale en regionale historie van een bepaalde streek. Het is daarom aan te bevelen, dat men zich bij de bestudering van de historie van eigen streek voor ogen houdt, dat bij de behandeling van historische aangelegenheden grenzen zaken zijn die er zijn om overschreden te worden. Men mag er niet bijblijven staan en nog minder bij deze grenzen rechtsonkeert maken. Dit geldt met name voor zaken, die de locale en regionale historici in het bijzonder interesseren als bijvoorbeeld het landschap, het verkeerswegennet, de gewoonten en gebruiken, de bouwstijlen, de dialecten, de rechts- en bezitsverhoudingen, de bestuursaangelegenheden en de organisatie van kerk en geloofsleven.

Trekt men deze lijn door, dan ziet men, dat op het terrein van de locale en regionale geschiedbeoefening de afstand tussen vakhistorici en amateurhistorici langzamernand kleiner wordt. Ten eerste omdat de vakhistorici zich meer en meer op dit terrein gaan begeven, en ten tweede omdat de zogenaamde amateur-historici bij hun activiteiten steeds meer gebruik maken van de hulpmiddelen en methoden, die de historische wetenschap in de loop der jaren beschikbaar heeft gesteld en ontwikkeld ten behoeve van het historisch onderzoek. Daarbij ontvangen zij in toenemende mate steun en voorlichting - men denke slechts aan de in verschillende provincies georganiseerde cursussen voor amateur-historici, die het belang van onderzoek- en publicatieactiviteiten op het gebied van de locale en regionale geschiedenis hebben ingezien en deze waarderen als een waardevolle bijdrage tot de historische kennis in het algemeen. Er is bij verscheidene vakhistorici begrip aanwezig voor het onloochenbare feit, dat er tal van werkzaamheden zijn, die men rustig aan amateurs kan overlaten, of ten minste in samenwerking met hen kan verrichten. Daarbij speelt het inzicht dat de omvang van die werkzaamheden zó groot is, dat samen-

werking met amateur-historici ten einde de onderzoeken of publicaties, die geen éénmans-werk meer kunnen zijn, tot stand te brengen, ernstig in overweging dient te worden genomen. Men behoeft de historische tijdschriften en periodieken die zich met locale en regionale geschiedenis bezig houden, en waarin waardevolle bijdragen van amateurs verschijnen, slechts te raadplegen om te zien, dat deze samenwerking een reële mogelijkheid is.

Eigenlijk is dit geen zaak waarover men zich al te zeer behoeft te verbazen. Wanneer men teruggaat naar de beoefening van de historie in vroeger eeuwen, dan ziet men - om maar in Nederland te blijven en de middeleeuwen buiten beschouwing te laten - dat sedert de 17de eeuw vrijwel onafgebroken amateur-historici, dat wil zeggen niet-academisch opgeleide historici, naast juristen en theologen, historische publicaties op het terrein van de locale en regionale geschiedenis tot stand hebben gebracht. Deze publicaties zijn van grote betekenis geweest en zijn dat niet zelden nog steeds. Verscheidene ervan maken nog in onze tijd deel uit van de onmisbare literatuur.

Voorbeelden daarvan zijn Jan Wagenaar met zijn beschrijving van Amsterdam (1760), Foeke Sjoerds met zijn Historische Jaarboeken van Oud- en Nieuw Friesland (1768) en Isaäc Anne Nijhoff met zijn Geschiedenis van Gelderland (1830-1875)

De hedendaagse amateur-historicus kan deze auteurs terecht als zijn voorgangers beschouwen (zie in verband hiermee ook Wouter Nijhoff, Bibliographie van Noord-Nederlandsche plaatsbeschrijvingen tot het einde der 18de eeuw ('sGravenhage 1953)(bewerkt en aangevuld door F.W.D.C.A.van Hattum) en zichzelf als de voortzetter van een voor de Nederlandse historiebeoefening niet onbelangrijke traditie.

Daar komt nog iets bij wat aan de positie van de hedendaagse amateur-historicus meer achtergrond en tegelijkertijd meer toekomst biedt. Niemand weet namelijk waar het met de tegenwoordige universiteiten heengaat. Zonder hierop nu dieper in te gaan, kan met zekerheid gesteld worden, dat men rekening moet houden met de

mogelijkheid, dat de universiteit als onderzoek centrum voor de historische wetenschappen verloren kan gaan, of ten minste aanzienlijke beperking zal moeten ondergaan. Dan zullen de amateur-historici een deel van die taak moeten overnemen indien men de kennis van het verleden, een stuk cultuur, niet verloren wil laten gaan. Dat zal dan zeker gelden voor de lokale en regionale geschiedenis en voor de amateur-historici, die deze tak van geschiedenis beoefenen, want wetenschap blijft wetenschap, ook als zij door amateurs wordt beoefend.

Om de hiervóór aangeduide redenen, ook om de laatstgenoemde, is het verheugend, dat tal van amateurs zich ernstig en nauwgezet bezighouden met de historie van streek, dorp en stad om haar zelve wille.

De "Stichting tussen Vecht en Eem", die hier heden ten doop is gehouden, is één van de vele voorbeelden van een dergelijk streven.

W.Jappe Alberts.

Bibliografie.

W.Jappe Alberts en A.G.van der Steur, Handleiding voor de beoefening van lokale en regionale geschiedenis (Bussum 1968)

Jappe Alberts 70 (Bussum 1970) (bundel aangeboden aan prof.Alberts bij zijn afscheid als hoogleraar, die naast een biografische schets en bibliografie van prof Alberts diens afscheidsrede over de betekenis van de lokale en regionale geschiedenis bevat.)

RIVIERTJE DE GOOG UITGEGRAVEN MAAR NIET BESTUDEERD !

Ten behoeve van de aanleg van een aardgasleiding is het riviértje De Goog (vanaf de Muiderberg naar de Naarder Meer) in november drooggelegd en gedeeltelijk ontgraven. Helaas heeft kennelijk niemand tijd gevonden de uitgebaggerde grond (het riviértje dateert uit de vroegste Middeleeuwen) te controleren op aanwezigheid van eventuele scherven en andere resten. Volgens mededeling van de arbeiders moeten er wel heel wat 'reuzenbonken' tevoorschijn zijn gekomen. . . . Zoiets had de aandacht van archeologen moeten hebben !

HAD HET GOOI EEN EIGEN VLAG ?

De wetenschappelijke studie van vlaggen is nog betrekkelijk jong. Eigenlijk pas na een eerste internationaal congres over dit onderwerp, in 1965 te Muiderberg door de Stichting voor Banistiek en Heraldiek belegd, is er sprake van een meer serieuze belangstelling voor alles wat met vlaggen en (militaire) vaandels te maken heeft. Tot dan toe werd de vlaggenkunde vrij terloops door de wapenkunde onder zijn hoede genomen. Momenteel zijn zo'n 350 specialisten op vlaggengebied, overal ter wereld georganiseerd, terwijl het wel zeker is, dat nog velen uit onkunde met dit bijzondere studieterrein terzijde staan. Wellicht dat het 4de internationaal congres, in juni 1971 te Turijn, opnieuw tot nu toe onbekende belangstellenden bijeen brengt.

Zowel nieuwe vlaggen, bijv. van Afrikaanse staten, als historisch materiaal heeft uiteraard de aandacht van de banistici. Doordat echter in voorbije jaren en eeuwen een vlag zo iets vanzelfsprekends was, berusten vele gegevens op toevalsvondsten; slechts incidenteel zijn er - bijvoorbeeld in de 17de eeuw - ook in vroeger tijden werkelijke "vlaggenliefhebbers" geweest, die verzamelingen aanlegden. Schrijver dezes slaagde er bijvoorbeeld in, een zestal jaren geleden de hand te leggen op een midden 17de eeuwse handschrift, waarin een (waarschijnlijk) Nederlands verzamelaar een 100-tal vlaggen van overal uit de toenmalige wereld optekende, met daarbij enkele tientallen volkomen "vergeten" vlaggen van Nederlandse steden en dorpen (die inmiddels dankzij het werk van bovengenoemde Stichting door een desbetreffende Raadsbesluit weer een officiële status kregen.)

Toevalsvondsten dus: daar moet de vlaggenkunde het op historisch gebied vooral van hebben. En zo is er ook een toevalsvondst te melden, die betrekking heeft op het Gooi.

Het is bekend, dat er een Gooi-wapen is (ook al is daarvan de historische status nogal onzeker): een tweekoppige adelaar, zoals we die van zwart op goud in het wapen van Naarden zien staan.

Aangezien echter vlaggen ouder zijn dan wapens - dikwijls werd het vlaggebeeld in het wapen opgenomen: op het tegenzegel van Nuiden (dat nu het gemeentewapen is) staat de vlag van deze Vechtstad, nl. drie banen blauw-wit-blauw - mag men ook verwachten, dat er een vlag van het Gooi is geweest. Maar elke herinnering eraan is (was) spoorloos geworden, totdat . . .

Bij het bestuderen van het kaartmateriaal over het Gooi viel het ons op, dat op de Zuiderzee doorgaans vrij ondefinieerbare scheepjes worden afgebeeld voor de kust. En die scheepjes hadden wimpeltjes en vlaggetjes zoals men in voorbije eeuwen traditioneel véél meer vlaggen op de schepen hees dan tegenwoordig. Maar er is één kaart, waar zeer geprononceerd een schip is afgebeeld, met een ook al weer bijzonder duidelijke vlag de "kaart van Goyland" (1709) door Justus van Broeckhuyzen.

Het is een ervaringsfeit voor vlaggenkundigen, dat er in dit geval iets bijzonders aan de hand is: de tekenaar heeft zonder twijfel opzettelijk die vlag zo duidelijk getekend. Die vlag moet de "vlag van het Gooi" zijn !

Het is een traditioneel vlagmodel: drie banen (van boven naar beneden) in de kleuren wit-rood-geel. Het zal wel altijd een raadsel blijven, waaraan deze kleuren zijn ontleend. Wellicht zijn ze nergens aan ontleend en gewoon uit der praktijk gekozen, omdat zo'n vlag nog niet bestond in deze streken.

Maar wel geven deze kleuren een indicatie, hoe mogelijk het wapen van het Gooi er in metalen en kleuren heeft uitgezien. Alweer een ervaringsfeit is namelijk, dat wapens doorgaans samengesteld werden (en volgens die regel worden ook nieuwe gemeentevlaggen weer ontworpen) door in het schild achtereenvolgens in rangorde van belangrijkheid de vlaggekleuren toe te passen, het wapenembleem kreeg de "eerste" kleur, het schild de "tweede". Volgens deze regels zou dus het wapen van het Gooi een zilveren dubbelkoppige adelaar, met gouden tong, bek en nagels, behoren te zijn geplaatst op een rood schild !

Het zou te wensen zijn, dat allerlei "Gooi-instellingen"

(Gewestraad, Stad en Lande, De Vaart, Singer, enz.) zich er eens op gingen beraden om bij vlagvertoon van plaatselijk of streek-karakter weer de oude vlag van het Gooi te hijsen, en op hun gebouwen het Gooi-wapen in de oorspronkelijke kleuren aan te brengen. En in eventuele verbeteringen of verrijkingen van huidige gemeentewapens zou men erover kunnen denken, de Gooi-adelaar in enigerlei kleur toe te passen.

Kl.Sierksma.

HET GOOIS MUSEUM HERLEEFD ? - NEEN, GEHEEL VERNIEUWD.

Voor allen, die belangstellen in de historie van het Gooi en omgeving is 12 november 1970 een bijzondere dag geweest. Toen toch is, in tegenwoordigheid van een aantal autoriteiten en andere genodigden, in het Hilversumse ontmoetingscentrum De Vaart een historische afdeling geopend, waarin de verzamelingen van het voormalig Goois Museum zijn ondergebracht. En hoe ! Ruimer en beter verzorgd dan het in het oude raadhuis aan de Herkbrink ooit mogelijk geweest is.

Toen circa twee jaar geleden het Goois Museum werd gesloten en zijn bezit niet aanstonds volledig in De Vaart tentoongesteld bleek te worden (enige tijd later verdween alles zelfs tijdelijk naar het depôt), heeft menigeen zich wel eens afgevraagd, of de verzameling bij de gemeente Hilversum wel in goede handen gekomen was. Daarbij werd echter vergeten, dat goede dingen tijd nodig hebben om tot stand te komen, tijd, niet alleen om voldoende geldmiddelen beschikbaar te krijgen, maar ook om aan bekwame krachten gelegenheid te geven de noodzakelijke voorbereidingen te treffen. En nu wij het resultaat van al deze activiteiten hebben leren kennen, dient gezegd te worden, dat bedoeld wantrouwen volkomen misplaatst is geweest.

Sterker nog: Er bestaat alle reden te vertrouwen, dat het aan de gemeente Hilversum, en meer in het bijzonder aan de directeur, de heer Zijlstra en zijn staf, zal gelukken om deze historische afdeling te doen uitgroeien tot een ontmoetingsplaats, niet alleen van hen, die zich nu reeds op een of andere manier voor

de geschiedenis van onze streek interesseren, maar ook voor de velen, wier leden door betere kennis van het verleden verrijkt zou kunnen worden. Onze goede wensen mogen hen daarbij vergezellen.

Alles komt hier veel beter tot zijn recht. In de eerste plaats, doordat men slechts een keuze uit het bezit heeft tentoongesteld. Ongetwijfeld zullen later andere objecten ook een beurt krijgen. Tot de bezichtiging van het Loosdrechts en Amstel-porselein - vanouds één van de paradepaardjes van het Museum - werden de genodigden op voortreffelijke wijze ingeleid door de vertoning van een reeks lichtbeelden, toegelicht door een op de band opgenomen tekst. Ik heb begrepen, dat een en ander ook later wel te zien en te beluisteren zal zijn. Behalve een keuze uit de rijke collectie oude prenten en het oude handweefgetouw met enkele bijbehorende toestellen en gereedschappen zijn nu verder te bewonderen de geheel nieuw gerangschikte en van beschrijvende toelichtingen voorziene geologische en archeologische, alsmede - tijdelijk - een keuze uit de verzameling dorpsgezichten van Hilversum uit omstreeks 1900, getekend door Betlem, ieder begeleid door een recente foto - van precies hetzelfde standpunt - genomen door de adjunctdirecteur de heer Burema. Dit onder het toepasselijke motto: "Wat is het hier veranderd".

Uit het bovenstaande blijkt, dat het bezit van deze afdeling volstrekt niet alleen betrekking heeft op de gemeente Hilversum, zelfs niet alleen op het Gooi in strikte zin. In dat opzicht is ze niet de enige in deze streek.

Er schijnen bovendien plannen te bestaan tot het oprichten van enkele nieuwe museums.

Daarbij is het onvermijdelijk - en ten dele reeds het geval - dat deze instellingen in zekere mate dezelfde terreinen bestrijken. Dit mag historisch verklaarbaar en in sommige opzichten ook wel nuttig zijn, er zijn toch ook grote bezwaren aan verbonden. Daarom lijkt het van groot belang, dat er een vorm gevonden zou kunnen worden voor geregeld onderling contact, eventueel ook

ook van samenwerking, tussen al deze instellingen. Daarmede zouden niet alleen deze zélf, maar ook het publiek, gediend kunnen zijn.

P.W.de L.

P O O R T W A C H T E R S

afdeling Naarden van de Nederlandse Jeugdbond ter bestudering van de geschiedenis.

Sinds 28 september 1968 bestaat de afdeling Naarden van de NJBG, die 's avonds, in de weekends, in de vacaties diverse activiteiten organiseert, waarbij de geschiedenis van Naarden en omgeving centraal staat.

Door de Poortwachters is reeds veel gegraven in de bodem van Naarden. Zo werden in een achtertuin aan de Bussummerstraat scherven van aardewerk gevonden, die aantoonen dat hier een eerste bewoning is geweest, direct na 1350 (de stichtingsdatum van het huidige Naarden.) Alle belangrijke vondsten zijn te bezichtigen in een speciale vitrine in het Vesting-museum, waar de Poortwachters gratis toegang hebben. Er wordt echter niet alleen gegraven maar ook gedoken, bij voorbeeld naar de resten van Oud-Naarden in het tegenwoordige Gooimeer. Er werd zelfs gevlogen, om foto's te maken van Die Otterburg, een kasteeltje dat waarschijnlijk ten westen van Naarden heeft gestaan. Wanneer er toestemming verleend wordt, zal er volgend jaar naar gegraven worden.

Daarnaast zijn er een of meerdere avonden per maand met speciale activiteiten, zoals historische film- of dia-avonden, lezingen, groepsavonden, kleine excursies, monumentenbeschrijving, enz.

In de herfstvacantie wordt steeds een twee-daagse excursie georganiseerd (dit jaar naar Zeeland).

Eens in de twee maanden verschijnt het afdelingsblad "Tussen twee poorten", waarin korte artikeltjes, verslagen van de activiteiten en het programma voor de komende periode zijn opgenomen.

In november hielden de Poortwachters zich bezig met een speciaal museumproject, waarbij vooral het Vesting-museum betrokken is.

In een volgende aflevering van dit blad hopen wij hier op terug te komen.

Tot slot nog enkele zakelijke gegevens. Lid van de NJBG en van de afdeling Naarden kan ieder tussen de 12 en 25 jaar worden; anderen kunnen zich opgeven als donateur (minimaal f 7.50 per jaar).

Een extra voordeel voor leden en donateurs is dat zij gratis het blad FIBULA ontvangen en tegen gereduceerde prijs boekjes uit de Janusreeks, de Fibulareeks en de Fibula Juniorreeks kunnen bestellen.

Voor nadere inlichtingen wende men zich tot ondergetekende, Brug.Visserstraat 72 Naarden, Harry Lammers.

OUDE WEGEN IN EN OM HET GOOI. I

Het oppervlak van de hoge gronden van het Gooi, zo vertelt drs J.A.Bakker in het eerste nummer van dit blad, is sinds de laatste ijstijd, d.w.z. ca. 10.000 jaar geleden, in hoofdzaak onveranderd gebleven en al sinds ca. 8000 jaar - betrekkelijk - intensief bewoond geweest. Opgravingen, waarvan de resultaten in de musea te vinden zijn, hebben daarvan de bewijzen geleverd. Voor wie zijn ogen de kost weet te geven zijn echter sporen van die oude bewoners ook nu nog in het vrije veld te herkennen, zij het soms met moeite. Ik doel op de tracés van de "wegen", waarlangs men zich destijds bewogen heeft, meer speciaal voor het verkeer over labgere afstanden.

A. De oude wegen in het algemeen

Al zeer vroeg moet er dergelijk verkeer plaats gevonden hebben. Tal van vondsten wijzen immers op contacten tussen bewoners van vër uiteengelegen streken. Tastbaarder nog zijn - o.a. in Sleeswijk-Holstein en Jutland - de lange rijen grafheuvels uit de steen- en bronstijden, die kennelijk langs oude "verkeerswegen" zijn aangelegd. Maar deze zijn zeldzaam. In de andere gevallen is men voor het opsporen van deze wegen aangewezen op de kennis van de gesteldheid van het terrein, gecombineerd met het toepassen van enkele, voor de hand liggende overwegingen.

Oude geschriften en kaarten kunnen ons hierbij ook soms wel van dienst zijn, maar slechts in beperkte mate. Deze zijn n.l. alle van véél jonger datum. Zij kunnen echter wél belangrijke aanwijzingen geven, omdat het tracé van bedoelde wegen - als zich geen storende invloeden hebben doen gelden - eeuwenlang niet of weinig veranderd kan zijn gebleven.

Afgezien van de veenbruggen, waar zeer bijzondere omstandigheden tot de aanleg dwongen, bestonden er oudtijds geen aangelegde wegen. Ieder bewoog zich over de nog geheel woeste gronden, zoals het hem het beste uitkwam. De toestand van het terrein bracht echter in vele gevallen mede, dat die keuze meestal vrijwel dezelfde uitviel, d.w.z. dat men het spoor van voorgangers volgde. Niet altijd even precies, maar toch met betrekkelijk geringe afwijkingen. En zo bestonden die "wegen" op vele plaatsen uit een bundel sporen, zo als men ze ook nu nog wel hier en daar op de heide kan aantreffen.

Men vermeed uitteraard zoveel mogelijk de uitgestrekte lage gebieden, want deze waren niet alleen op vele plaatsen moerassig en doorsneden met grotere en kleinere stromen, maar zij stonden ook bloot aan overstromingen. Dus bewoog men zich bij voorkeur over de hoge gronden, maar ook deze leverden daarbij wel bezwaren op, in de eerste plaats door de geaccidenteerdheid van het terrein. Voor verkeer op korte afstand (bijv. in de omgeving van de eigen woning en van en naar naburige nederzettingen) zullen niet al te steile hellingen geen onoverkomelijke bezwaren hebben opgeleverd.

Bij verkeer over langere afstanden zal men er over het algemeen op bedacht geweest zijn om zijn krachten zoveel mogelijk te sparen, d.w.z. dat men systematisch alle hellingen vermeed. Liever een wat langere weg, dan te moeten klimmen. En áls dit laatste niet geheel te vermijden was, bijv. bij het oversteken van een rivierdal, dan zocht men toch een zo geleidelijk mogelijk verloopend tracé.

O.m. in dit opzicht zijn deze oude wegen scherp te onderscheiden van de meer bekende "hessenwegen", die

ook wel oud zijn, maar toch van veel later datum, nl. op z'n vroegst uit de late middeleeuwen of de zestiende eeuw. Ook deze waren niet meer dan sporen bundels over de heide, maar in tegenstelling met de hier besproken wegen liepen zij meestal over grote afstanden recht toe, recht aan, zonder zich van hoogteverschillen - mits niet ál te groot - iets aan te trekken.

De hoogteverschillen vormden echter niet de enige bezwaren van de hoge gronden. Ook daar trof men plaatselijk moerassen, veenplassen en kleine stroompjes aan. Daarnaast echter nog zandverstuivingen; bovendien was de begroeiing, afhankelijk van de plaatselijke gesteldheid, zeer ongelijk van dichtheid en kon hier en daar - vooral op plekken met een vruchtbare ondergrond - zó dicht zijn, dat het uiterst moeilijk geweest moet zijn, zich daar doorheen een weg te banen. Deze plekken vormden bovendien natuurlijke schuilplaatsen voor het wild (zij zouden later als waranden bekend staan), waaronder ook gevaarlijke dieren (bijv. wolven).

Zo is het te begrijpen, dat de oude wegen over de hoge gronden in het algemeen een slingerend verloop vertoond hebben. De randen van deze gronden kwamen daarvoor in de eerste plaats in aanmerking; niet geheel beneden langs vanwege het gevaar van overstromingen, maar ook niet ál te hoog, omdat het daar moeilijker werd een enigszins gestrekte, vlakke weg te vinden. Toch kwamen ook wegen dwars door en over de hoge gronden voor, waar gebruik gemaakt kon worden van (reeksen van) inzinkingen tussen de heuvels. Wie maakten nu van dergelijke wegen gebruik? Dat kunnen reeds jagersvolken geweest zijn, als het wild, waarvan zij leefden, in het seizoen zich over grote afstanden naar andere streken verplaatste (zoals min of meer nu nog bij de Lappen). Hetzelfde geldt van de herdersvolken en hun kudden in bepaalde streken (bijv. nu nog de "transmigration" in de Franse Alpen). Niet of minder periodiek trokken landverhuizers, reizende kooplieden en militairen van verschillende aard; categoriën, die overigens niet steeds scherp te onder-

scheiden geweest zullen zijn. De landverhuizers en kooplieden zullen meest wel niet ongewapend getrokken hebben; de kooplieden en militairen zullen op hun tochten wel eens een plek gevonden hebben, waar zij zich vestigden, en de handel zal wel niet beperkt gebleven zijn tot degenen, die daarvan hun beroep maakten.

Met het tot stand komen van bestuurlijke eenheden van enige omvang kwamen daarbij de reizende overheidsdienaren, soms ook de vorsten zelf met hun gevolg. Waarschijnlijk omstreeks dezelfde tijd verschenen ook de eerste predikers van het christendom, later gevolgd door de dienaren van de regionale kerkorganisatie. Veel later, in de regententijd, de heren in hun koetsen. En deze allen nog veelal langs ongebaande wegen, die werden aangeduid als heer- (d.w.z. leger-) of wagenwegen, later ook wel herenwegen.

Al deze reizigers namen op hun tochten bagage mee, hetzij huisraad en leeftocht, koopwaren of militaire uitrusting. Of men deze zélf droeg, dan wel achter op het paard of op een voertuig meenam. het vervoer hiervan verzwaarde de reis en maakte de eis van een zo licht mogelijk tracé van de weg des te dwingender. Wél heeft technische vooruitgang op de duur op dit punt enige verlichting gebracht. En zo was het in de middeleeuwen mogelijk - door verbeteringen in de bouw van voertuigen - hier en daar het tracé enigszins te bekorten door het afsnijden van bochten, mits daarvoor niet al te grote hoogteverschillen overwonnen moesten worden. Een voorbeeld hiervan levert genoemde weg door Sleeswijk-Holstein ongeveer ter hoogte van de stad Schleswig.

Toen meer algemeen kon worden overgegaan tot het bestraten van wegen, werden geheel andere tracés mogelijk. Veelal zijn de oude wegen toen verlaten, maar hier en daar zijn wel gedeelten ervan opgenomen in de nieuwe wegen.

Een middenpositie tussen het verkeer over langere afstanden en dat in de naaste omgeving wordt ingenomen door het gewestelijk verkeer. Ook van de wegen, die daarbij gebruikt zijn, is hier en daar iets bekend.

De namen ga-weg of go-weg (later door samentrekking ook gaag en goog) hebben betrekking op de wegen, die gebruikt werden voor het bezoek aan het ga-ding, de bijeenkomst van alle gerechtigden in de banne, waarin recht gesproken werd. Dit wijst op het bestaan van geordende toestanden; deze wegen zijn dan ook - hoewel oud - jonger dan de hier behandelde. Overigens zijn mij geen voorbeelden van deze namen van de hoge gronden bekend. Ook de doodwegen (waarlangs de lijken naar kerk of kerkhof vervoerd werden) vallen min of meer in deze tussengroep. Deze lopen - voor zover bekend - meestal rechttoe, rechtaan, ongeacht hoogteverschillen. Oude kaarten kunnen voor het opsporen van oude wegen van belang zijn. Zij stammen echter over het algemeen op z'n vroegst pas uit de zestiende eeuw en de oudste zijn bovendien meest weinig betrouwbaar en ook weinig gedetailleerd. Vooral hoogtelijnen, die in dit verband van belang zijn, treft men eerst laat aan; voor geheel Nederland op de veldminuten 1:25000 voor de stafkaarten uit 1848. Oude kaarten bevatten soms ook oude namen, die men nergens elders aantreft.

B. De oude wegen van het Gooi.

Voorzover totnogtoe bekend zijn dat er drie geweest, nl. twee randwegen en één dwars over de hoge gronden. De zuidwestelijke randweg vormt het noordelijk gedeelte van een weg, die langs de rand van de Utrechts-Gooise heuvelrug van bij Rhenen tot aan het IJsselmeer gelopen heeft. Tussen Rhenen en de Bilt zal het tracé ervan wel grotendeels samenvallen met dat van de tegenwoordige oude straatweg. Tussen de Bilt en het Gooi, waar de heuvels naar het oosten terugwijken, is het daarvóór liggende, betrekkelijk weinig hellende terrein al vroeg ontgonnen, zodat er daar van deze weg niets meer terug te vinden is. Zodra men het Gooi binnen komt wordt dat anders. De weg volgt hier de zuidwestrand van de heuvelreeks Zwaluwenberg, Zwarteberg, Hoorneboeg en zal vrijwel samengevallen zijn met de tegenwoordige Noodweg voor het gedeelte tussen de straatweg Utrecht-Hilversum bij hotel de Rading en de zuidkant van het terrein van het sanatorium Zonnestraal,

waar de Noodweg scherp naar het westen afbuigt. Onze weg moet vroeger dwars over het terrein van Zonne-
straal gelopen hebben. In het verlengde van het be-
schreven gedeelte van de Noodweg treft men daar een
verlaten berkelaantje, dat nu doodloopt op de ge-
bouwen van het sanatorium, maar vrijwel in het ver-
lengde daarvan bevindt zich het eerste, rechte, ge-
deelte van de oprijlaan bij de ingang aan de Loosdrecht-
seweg. Ongeveer recht daar tegenover loopt een land-
weggetje, dat nu nog doodloopt op sportterreinen.
(Voor hoelang nog overigens? De bebouwing van dit
deel van de Kerkelanden maakt snelle vorderingen in
deze richting.) Vóór ons ligt dan een slechts weinig
hellend terrein, dat al vrij vroeg vanuit Loosdrecht
ontgonnen is, zodat ook hier geen spoor van de oude
weg te herkennen valt. Zouden wij in de oorspronke-
lijke richting verder kunnen gaan, dan kwamen wij uit
bij de zuidoosthoek van 's Graveland, waar wij de oude
weg terug vinden in de vorm van de langs de achter-
kant van de buitenplaatsen lopende Corverslaan, die
voorbij de straatweg Hilversum - 's Graveland zijn ver-
volg vindt in de Oude Meentweg, die nu doodloopt op
de buitenplaats Bantam, waar een laan nog een klein
eind in dezelfde richting loopt. Verder heb ik de
oude weg niet met zekerheid kunnen terugvinden, maar
het lijkt waarschijnlijk, dat hij - de rand van de hoge
gronden volgende - langs de hoge zijde van de Hilver-
sumse meent en de buitenkant van het Spiegel verder
ging, dwars over het terrein van de vesting Naarden,
waar - mede tengevolge van de uitgebreide afgravingen
in de omgeving - elk spoor voor ons verloren gegaan
is. Ter plaatse van het Oude Naarden zal deze weg
dan zijn samengekomen met de noordoostelijke randweg.
Bovendien is er vermoedelijk een aftakking geweest
naar de mond van de Vecht langs Muiderberg (dus gro-
tendeels over lage gronden).
Van het geschetste tracé zijn het gedeelte van de
Noodweg, dat van de oprijlaan van Zonnestraal en de
oude Meentweg tegenwoordig behard, de andere stukken
zijn ook nu nog zandwegen.

Zoals in het algemene gedeelte uiteengezet, zal deze weg oorspronkelijk geheel over woeste grond gelopen hebben. Eerst in de loop van de middeleeuwen zijn de naburige lage gronden systematisch ontgonnen. Deze ontginning is gaandeweg voortgeschreden in de richting van de hoge gronden en naderde daarbij onze weg, die blijkbaar geen onoverkomelijk obstakel heeft opgeleverd, want waar het terrein bijzonder geschikt was om ontgonnen te worden is ze er als het ware door overspoeld. Met de verkaveling en egalisatie van die terreinen zijn geheel anders georiënteerde wegen aangelegd. Op de andere plaatsen echter is de ontginning vroeg of laat bij deze weg blijven staan, ten dele zelfs nu nog. In de eerste plaats is dit het geval met het landweggetje tegenover de ingang van Zonnestraal, al is onlangs reeds een gedeelte van de aangrenzende hei kaal geslagen en geëgaliseerd. Verder geldt hetzelfde min of meer - en moeilijker als zodanig te herkennen - voor het genoemde gedeelte van de Noodweg. De lage kant, eertijds bekend als het tweede blok, bestaande uit z.g. vullinggronden (d.w.z. na veenaafgraving achtergebleven gronden), is in de zeventiende eeuw verkaveld en in cultuur gebracht; later zijn op deze terreinen buitenplaatsen aangelegd, waarvan de begroeiing nu hier en daar zo verwilderd is, dat er van menselijke ingreep weinig meer te bemerken valt. De hoge kant was tot het midden van de vorige eeuw woest (heide) en sindsdien bebost met behoud van de geaccidenteerdheid. Wat de Corverslaan en de Oude Meentweg betreft; de ontginning van de 's Gravelandse buitenplaatsen reikte aanvankelijk niet tot aan onze weg. Eerst toen de tussenliggende stroken heide, bekend als resp. het Naarderveld (in het noorden) en het Trompenveld, bij deze buitens getrokken waren, reikten deze ontginningen tot aan onze wegen. De overzijde is hier eerst later in cultuur gebracht, resp. als Corversbos en Spanderswoud, het laatste met behoud van de natuurlijke geaccidenteerdheid.

In aansluiting aan de aanleg van 's Graveland is vanuit de 's gravelandse vaart een vaart gegraven in de richting Hilversum, aanvankelijk alleen op 's Gravel-

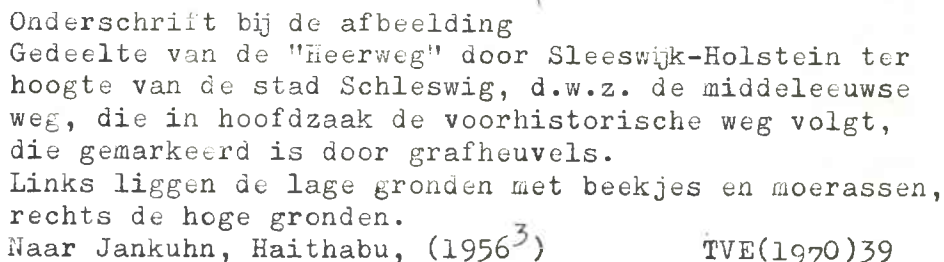
lands gebied. In 1650 hebben de Hilversummers echter concessie verkregen om deze vaart verder door te graven in de richting van hun dorp. Door deze graverij werd die oude weg afgesneden en daarin hebben de hoofdingelanden van de polder 's Graveland aanleiding gevonden zich te beklagen, aanvoerende, dat het "niemant geoorloft is een gemeene wegh ofte passagie te versparren veel min geheel wegh te nemen" (11 augustus 1662)

Dit wijst er op, dat deze weg - hoewel op Goois gebied niet meer dan een zandweg (voorbij de Hollandse Rading zal wel gebruik gemaakt zijn van de Tolakkerweg, die tegelijk met de ontginning van de omringende gronden is aangelegd) - ook destijds nog gebruikt werd door aanzienlijken voor verkeer op langere afstand (met name tussen 's Graveland en Utrecht). De Hilversummers zijn toen verplicht geweest ter plaatse een brug te bouwen. Deze - sinds tenminste 1687 bekend als de Stenenbrug - ligt er nú nog, doch geeft nu nog slechts toegang tot de landen tussen Gooise Vaart en het kanaal van Hilversum naar de Vecht.

Ook nú nog schijnt op deze weg een servituut te rusten. Ik vernam nl. dat in het begin van deze eeuw de Heer Blaauw, destijds eigenaar van Gooilust en van de aangrenzende gronden in het Corversbos, van plan is geweest zijn bezit bij elkaar te trekken, waarvoor de Corverslaan zou worden afgesloten. Maar dit plan is nooit uitgevoerd.

De oudste, betrekkelijk nauwkeurige, afbeelding van deze weg vindt men op de kaart van Lucas Jansen Sinck uit 1619 van het Gehele Gooi (A.R.A., coll. Hingman no 2583); het noordelijk gedeelte ervan, te samen met 's Graveland in het eerste stadium van zijn ontwikkeling, op de kaart van 's Graveland en omgeving van Cornelis Danckerts de Rij jr. uit 1636 (R.A. Haarlem Noordholland, no 3); het zuidelijk deel op de kaart van het Gooi van Justus van Broekhuijsen van 1709 (A.R.A., coll. Hingman no 2592); delen ervan - voor zover toen nog aanwezig - ook wel op jongere kaarten. Reproducties van deze kaarten bezit het gemeentelijk ontmoetingscentrum De Vaart te Hilversum.

P.W.de Lange

MEDEDELING VAN HET DAGELIJKS BESTUUR

Ons periodiek zal in 1971 als maandblad worden uitgegeven in de vorm, zoals deze thans voor u ligt. Voor donateurs van de Stichting wordt het gratis; abonnementen (zonder donateurschap) is mogelijk. In verband daarmee werd vastgesteld, dat de minimumbijdrage voor donateurs f 12,50 zal zijn (dit is zowat de kostprijs van het periodiek; geadviseerd wordt dus op bijvoorbeeld f 20,- of meer te stellen). De abonnementsprijs bedraagt f 20,- per jaar.

AGENDA

Het ligt in ons voornemen, maandelijks in het periodiek een overzicht te geven van vergaderingen, lezingen, excursies enzovoorts van de in de Stichting samenwerkende organisaties. Wilt u ons de gegevens ervoor toesturen vóór 6 januari 1971 ? In het januarinummer vermelden wij dan uw activiteiten tussen 15 jan. en 28 februari

TIENDE KOUT.

Onder bovenstaande naam - bedacht door de red. Gooien Eemlander - vergaderen de DB-leden van TVE vanaf 20 uur iedere maand (ongeacht welke weekdag) in de Turfloods te Naarden. Allen, geïnteresseerd in onderwerpen uit de Gooi-historie zijn welkom bij dit informeel treffen.

BIBLIOGRAFIE VAN HET GOOI

Voorzitter TVE O.L.v.d.Aa is volijverig bezig aan de voltooiing van een historische bibliografie van het Gooi. De Stichting TEV heeft in principe besloten een en ander uit te geven. De Stichting Contactcentrum Region. en Plaats. Geschiedbeoef. Nrd- en Zd-Holl. staat geheel achter een dergelijke uitgave en zou deze willen opnemen in haar serie "Apparaat voor de geschiedenis van Holland"

TVE)1970)40

Redactie-adres: Drs.B.G.J.Elias, Wilhelminaplantscen 6,
Bussum.

Dagelijks Bestuur van de Stichting "Tussen Vecht en Eem":
Voorzitter: O.L.van der Aa, Amsterdam.

Secretaris: Kl.Sierkema, Brink 36, Muiderberg,
tel.(02942)-1470.

Penningmeester: L.Steinhouwer, Gooiersgracht 141,
Laren (NH); bankrekening (ten name van de
Stichting) Amro Bank, Laren (NH);
postrekening van de bank 274746.

Minimumbijdrage voor begunstigers f.12,50 per jaar
(incl.periodiek).

Los abonnement: f.20,- per jaar.

